

تراهی، سیدمحمد

جایگاه هولوکاست در پروژه‌ی صهیونیسم (اسطوره یا واقعیت)

تألیف: سیدمحمد تراهی

تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۸۴.

۳۰۰ ص. - جدول، نمودار (انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی: ۳۸۶).

سیاست و روابط خارجی: ۱۹

ISBN 964-419-110-2 ریا: ۱۸۰۰۰

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه [۲۸۲] - ۲۶۹: همچنین به صورت زیرنویس.

۱. قتل عام یهودیان، ۱۹۳۹-۱۹۴۵ م.

۲. جنگ جهانی دوم، ۱۹۳۹-۱۹۴۵ م.

۳. قتل عام یهودیان، ۱۹۳۹-۱۹۴۵ م - تاریخ‌نویسی

الف. مرکز اسناد انقلاب اسلامی. ب. عنوان.

ج ۳/۳/۴۸۰۴ DA ۹۴۰/۵۳۱۸

کتابخانه ملی ایران ۸۴۰۳۰۸۴۰ م

جایگاه هولوکاست در پروژه‌ی صهیونیسم
(اسطوره یا واقعیت)

www.ketab.ir

انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی

عنوان: جایگاه هولوکاست در پروژه‌ی صهیونیسم (اسطوره یا واقعیت)

تألیف: سید محمد نرایی

نوبت چاپ: اول، زمستان ۱۳۸۴

شمارگان: ۳۰۰۰ قیمت: ۱۸۰۰ تومان

حروف چینی و لیتوگرافی: انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی

چاپ و صحافی: چاپخانه مرکز اسناد انقلاب اسلامی

شابک: ۹۶۴-۴۱۹-۱۱۰-۲

ISBN: 964-419-110-2

کلیه حقوق این اثر برای ناشر محفوظ است.

نشانی: تهران، خیابان شریعتی، نرسیده به میدان قدس، روبروی پمپ بنزین اسدی، پلاک ۲۰۹۴.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی. صندوق پستی ۱۹۳۹۵/۳۸۹۶ تلفن: ۲۲۲۱۱۱۹۴ تلفکس: ۲۲۲۱۱۱۷۴

www.irde.ir

نمایندگی‌های فروش در تهران:

- خ انقلاب اسلامی، خ ۱۲ فروردین، تلفن: ۶۶۴۶۰۱۲۶؛ بخش روایت
- بخش کوهسار: خ انقلاب اسلامی، خ اردی بهشت، تلفن: ۶۶۲۹۲۵۴۱
- خ انقلاب اسلامی، تلفن: ۶۶۲۱۰۲۰۳؛ کتابفروشی دانشکده حقوق دانشگاه تهران
- شبکه اندیشه: م انقلاب اسلامی، ابتدای خ آزادی، تلفن: ۶۶۹۲۵۱۲۷
- نیوران، روبروی کامرانیه شمالی، تلفن: ۲۲۲۸۵۹۶۹؛ فروشگاه بزرگ شهر کتاب
- طرح نو: م فاطمی، خ بیسنون، کوچه ۱۶، پلاک ۲۲ تلفن: ۸۸۸۰۲۲۳۲
- م فردوسی، خ سهیل قرنی، تلفن: ۸۸۸۹۷۸۱۴؛ روایت فتح
- بخش مقاداد: افسریه، ۱۵ متری اول، تلفن: ۰۹۱۲۳۰۵۷۷۱۵
- خ شریعتی، قبل از پل سید خندان، تلفن: ۸۸۵۰۵۵۱۳-۱۵؛ فرهنگسرای اندیشه
- کتاب ما، خ شریعتی، نرسیده به میدان قدس، تلفن: ۲۲۲۱۶۰۰۷۸
- خ پاسداران، خ زمر، تلفن: ۲۲۸۵۶۱۲۴۰۵؛ نشر فرهنگ و معارف اسلامی
- شهر کتاب نیشون، م امام حسین (ع)، خ دماوند، نیش خ کهن، تلفن: ۷۷۵۹۰۰۹۳-۹۴
- خ ولیعصر، نیش فاطمی، تلفن: ۸۸۹۷۵۵۸۱-۲؛ انتشارات بدو قه جاویدان
- کتاب مرجع، بلوار کشاورز، خ فلسطین، شماره ۱۲۸، تلفن: ۸۸۹۶۱۳۰۳

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۵	مقدمه
۱۷	پیشگفتار
۲۳	بخش اول: کلیات
۲۵	طرح مساله
۲۷	سؤال اصلی
۲۷	فرضیه‌ی اصلی
۲۷	پیشینه‌ی تحقیق
۴۶	مفاهیم تحقیق
۵۱	ضرورت تحقیق
۵۳	هدف تحقیق
۵۵	بخش دوم: ساختار اسطوره‌ی هولوکاست
۵۷	فصل اول: ابعاد تاریخی اسطوره
۵۷	مقدمه
۵۹	گفتار اول: پیدایش اسطوره (تحریف واقعیت)
۵۹	۱ - زمینه‌های پیدایش اسطوره
۶۴	الف) فرمان راه حل نهایی
۶۶	۲. شکل‌گیری اسطوره

- الف) انعکاس اخبار اسطوره: مورد روزنامه‌ی نیویورک
 تایمز ۴۴ و ۴۳ - ۱۹۴۲ ۶۸
- ب) نقش کنگره‌ی جهانی یهود ۷۹
- پ) نقش وزارت خارجه و وزارت خزانه‌داری
 آمریکا ۸۲
- ت) کمیته‌ی مربوط به آوارگان جنگی ۸۵
- ۳ - برداشت تاریخ نگاران رسمی از اسطوره ۹۰
- ۴ - تجدید نظر در اسطوره ۹۲
- الف) شیوه‌های کشتار ۹۳
- ب) کدام اردوگاه‌ها اتاق گاز داشته‌اند؟ ۹۵
- پ) ماجرای صابون سازی ۹۶
- ت) تعداد قربانیان اردوگاه‌های تجمعی ۹۷
- جمع‌بندی ۱۰۱
- گفتار دوم: دلایل اثبات اسطوره ۱۰۱
- ۱ - دادگاه نظامی بین المللی ۱۰۳
- الف) مشکل اسناد و مدارک ۱۰۶
- ب) شهادت‌های نامطمئن ۱۱۱
- پ. اعترافات ۱۱۳
- ۱ - اعترافات هس ۱۱۳
- ۲ - اعترافات گروستین ۱۱۵
- ۳ - اعترافات هوتل ۱۱۷

۲. سایر دادرسی‌ها.....	۱۱۷
الف) دادرسی‌های اردوگاهی.....	۱۱۸
۱ - دادرسی‌های اردوگاه داخائو.....	۱۱۸
۲ - دادرسی‌های اردوگاه برگن بلسن... ..	۱۱۹
۳ - دادگاه نظامی نورنبرگ (NMT)	۱۲۰
۴ - دادرسی آلمان غربی.....	۱۲۲
۵ - محاکمه‌ی آیشمن.....	۱۲۳
جمع‌بندی.....	۱۲۵
گفتار سوم: واقعیت تاریخی اسطوره.....	۱۲۶
۱ - تجدیدنظر طلبی.....	۱۲۶
۲ - اهمیت بازنگری تاریخی.....	۱۲۷
۳ - ضرورت بازنگری هولوکاست.....	۱۲۸
۴ - تجدیدنظر طلبان هولوکاست.....	۱۲۹
۵ - ادعاهای تجدیدنظر طلبان.....	۱۳۲
۶ - برداشت تجدیدنظر طلبان از اسطوره.....	۱۳۵
الف) بیماری تیفوس.....	۱۳۸
۷ - مقایسه‌ی برداشت تاریخ نگاران رسمی با برداشت تجدیدنظر طلبان از اسطوره.....	۱۴۱
جمع بندی.....	۱۴۲
نتیجه گیری.....	۱۴۳

- فصل دوم: ابعاد فرهنگی اسطوره ۱۴۷
- مقدمه ۱۴۷
- گفتار اول: رسانه‌های دیداری (سینما - تلویزیون) ۱۴۹
- ۱ - شب و مه ۱۵۲
- ۲ - شوآه ۱۵۳
- الف) شاهد فرانز ساچمول ۱۵۴
- ب) شاهد آبراهام بومبا ۱۵۵
- پ) شاهد رودولف وربا ۱۵۵
- ۳ - فهرست شیندلر ۱۵۶
- ۴ - هولوکاست ۱۵۹
- گفتار دوم: موزه‌های یادبود ۱۶۰
- ۱ - ویژگی موزه‌ها ۱۶۱
- گفتار سوم: مراکز و اتحادیه‌های احیا و صیانت از اسطوره ۱۶۷
- ۱ - مرکز سیمون وایزنتال ۱۶۹
- ۲ - اتحادیه‌ی بین‌المللی علیه نژادپرستی و یهودستیزی
(لیکرا) ۱۷۲
- گفتار چهارم: ادبیات اسطوره ۱۷۳
- ۱ - خاطرات دختر جوان (آنه فرانک) ۱۷۶
- ۲ - شاهد عینی آشویتس: سه سال در اتاق‌های
گاز ۱۷۸
- ۳ - پاره خاطرات ۱۷۹

نتیجه گیری ۱۸۲

فصل سوم: ابعاد مذهبی اسطوره ۱۸۵

مقدمه ۱۸۵

گفتار اول: قداست بخشی به اسطوره ۱۸۷

۱ - نویسندگان و گروه های مرجع ۱۸۷

۲ - اقدامات دولت اسرائیل ۱۹۱

۳ - اصطلاح هولوکاست ۱۹۳

گفتار دوم: اقدامات بازدارنده ۱۹۴

نتیجه گیری ۱۹۷

بخش سوم: دستاوردهای اسطوره ی هولوکاست ۱۹۹

فصل چهارم: ابعاد سیاسی اسطوره ۲۰۱

مقدمه ۲۰۱

گفتار اول: کارکرد اسطوره در تشکیل دولت اسرائیل ۲۰۲

۱ - جایگاه اسطوره در روند مهاجرت یهودیان به فلسطین ۲۰۲

۲ - اقدامات جنبش صهیونیسم در دوران نازیسم برای تشکیل

دولت اسرائیل ۲۰۷

الف) استراتژی همکاری ۲۰۷

ب) استراتژی تبلیغاتی ۲۱۵

- گفتار دوم: کارکرد اسطوره برای اسرائیل ۲۲۰
- ۱ - دوره‌ی فترت اسطوره ۲۲۰
- ۲ - احیای خاطره‌ی هولوکاست ۲۲۲
- ۳ - نقش حمایتی اسطوره از اسرائیل ۲۲۴
- الف) اصل مظلوم نمایی ۲۲۵
- ب) هویت سازی ۲۲۷
- نتیجه‌گیری ۲۳۰
- فصل پنجم: ابعاد اقتصادی اسطوره ۲۳۳
- مقدمه ۲۳۳
- گفتار اول: پرداخت غرامت و پذیرش آن از سوی آلمان غربی ۲۳۴
- ۱ - تلاش برای دریافت غرامت ۲۳۴
- ۲ - رسیدن به هدف با اعمال فشار ۲۳۸
- ۳ - بدعت در قانون گذاری ۲۴۰
- گفتار دوم: قوانین پرداخت غرامت ۲۴۲
- ۱ - توافق آلمان غربی با اسرائیل جهت پرداخت غرامت ۲۴۲
- ۲ - قانون پرداخت غرامت فدرال (BEG): ضعف در قانون گذاری ۲۴۵
- الف) آمار دریافت کنندگان غرامت: ابطال رقم ۶ میلیون ۲۴۷

۳ - توافق مالی آلمان غربی با «مجمع مطالبات مادی یهودیان	
از آلمان».....	۲۴۹
۴ - مجموع غرامت‌های پرداختی.....	۲۵۰
گفتار سوم: مجمع یهودیان جهان و دریافت غرامت از سوئیس..	۲۵۲
نتیجه‌گیری.....	۲۵۶
نتیجه‌گیری.....	۲۵۹
فهرست منابع.....	۲۶۹
منابع اینترنتی.....	۲۶۹
۱ - سایت.....	۲۶۹
۲ - کتاب.....	۲۶۹
۳ - مقاله.....	۲۷۱
۴ - مصاحبه.....	۲۷۷
منابع فارسی.....	۲۷۷
۱ - کتاب.....	۲۷۷
۲ - مقاله.....	۲۷۹
۳ - مصاحبه.....	۲۸۰
۴ - روزنامه.....	۲۸۱
منابع انگلیسی.....	۲۸۱
۱ - کتاب.....	۲۸۱

۲ - مقاله ۲۸۲

۳ - نشریه ۲۸۲

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول یک - عناوین تعدادی از کتاب‌های فارسی با موضوع هولوکاست.....	۲۸
جدول دو- عناوین تعدادی از مقالات فارسی با موضوع هولوکاست..	۳۰
جدول سه - عناوین تعدادی از مصاحبه‌ها در مورد هولوکاست.....	۳۱
جدول چهار - مهم‌ترین کتاب‌های انگلیسی تاریخ نگاران رسمی هولوکاست.....	۴۱
جدول پنج - اولین کتاب‌های انگلیسی تجدید نظرطلبان.....	۴۲
جدول شش - عناوین برخی از کتاب‌های تجدید نظرطلبان.....	۴۵
جدول ۱ - ۱. اخبار سال ۱۹۴۲ روزنامه‌ی نیویورک تایمز درباره‌ی هولوکاست.....	۶۹
جدول ۲ - ۱. اخبار سال ۱۹۴۳ روزنامه‌ی نیویورک تایمز درباره‌ی هولوکاست.....	۷۲
جدول ۳ - ۱. اخبار سال ۱۹۴۴ روزنامه‌ی نیویورک تایمز درباره‌ی هولوکاست.....	۷۷

جدول ۴ - ۱. تعداد کشته‌شدگان اردوگاه آشویتس براساس منابع اسطوره‌سازان.....	۹۸
جدول ۵ - ۱. محاکمی که بعد از جنگ در رابطه با اسطوره‌ی هولوکاست برگزار شد.....	۱۰۲
جدول ۶ - ۱. مقایسه برداشت تاریخ‌نگاران رسمی با برداشت تجدیدنظرطلبان از اسطوره.....	۱۴۲
جدول ۱ - ۲. مهم‌ترین فیلم‌های مربوط به اسطوره‌ی هولوکاست.....	۱۵۲
جدول ۲ - ۲. مهم‌ترین موزه‌های مربوط به هولوکاست.....	۱۶۰
جدول ۳ - ۲. معروف‌ترین کتاب‌های تاریخی در موضوع هولوکاست	۱۷۴
جدول ۴ - ۲. معروف‌ترین کتاب‌های خاطرات در موضوع هولوکاست	۱۷۵
جدول ۱ - ۴. روند مهاجرت یهودیان به فلسطین ۱۹۴۸ - ۱۸۸۰.....	۲۰۲
جدول ۲ - ۴. موارد همکاری صهیونیست‌ها با نازی‌ها از ۱۹۳۳ تا ۱۹۴۴.....	۲۰۹

فهرست نمودارها

عنوان	صفحه
نمودار ۱ - ۱. ابعاد تاریخی اسطوره‌ی هولوکاست.....	۵۸
نمودار ۲ - ۱. زمینه‌های پیدایش اسطوره‌ی هولوکاست.....	۵۹
نمودار ۳ - ۱. موارد مربوط به شکل‌گیری اسطوره‌ی هولوکاست.....	۶۷

- نمودار ۴ - ۱. تجدید نظرهای صورت گرفته در اسطوره توسط تاریخ‌نگاران رسمی ۹۴
- نمودار ۱ - ۲. ابعاد فرهنگی اسطوره‌ی هولوکاست ۱۴۸
- نمودار ۱ - ۴. جایگاه اسطوره‌ی هولوکاست در روند مهاجرت یهودیان به فلسطین ۲۰۳

www.ketab.ir

مقدمه

یکی از جریان‌هایی که مشروعیت رژیم صهیونیستی را در منطقه توجیه و مظلوم‌نمایی آنان را تأمین می‌کند، اسطوره‌ی هولوکاست می‌باشد. هولوکاست در لغت به معنای «سوزاندن تمام و کمال» است که صبغه‌ی دینی نیز دارد و برگرفته از اندیشه‌ی قربانی برای خدایان در عهد باستان بوده است.

اصطلاح هولوکاست پس از بروز جنگ جهانی دوم توسط صهیونیست‌ها جعل شد. این محافل مدعی بودند که پس از به قدرت رسیدن حزب نازی در آلمان به سال ۱۹۳۳، به دستور هیتلر و سران نازی ۶ میلیون یهودی در کوره‌های آدم‌سوزی و اتاق‌های گاز سوزانده و کشته شده‌اند. آنان با توسل به زور، محققان و دانشمندان آزاداندیش را که در پی نقد و بازکاوی اسطوره بودند، تحت فشار قرار می‌دهند و اسطوره هولوکاست را حقیقتی می‌دانند که نباید درباره‌ی چگونگی و میزان تلفات یهودیان سؤال شود.

محافل صهیونیستی برای مستند نشان دادن ادعاهای خود ادبیات هولوکاست را نیز به وجود آوردند. اما در مقابل، اخیراً مکتب رویزیونیستی در اروپا و سایر محققان آزاد درباره‌ی میزان ارقام ارائه شده و یا حتی درباره‌ی اتفاق افتادن چنین حادثه‌ای کاملاً تردید کرده‌اند.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی برای شناساندن بهتر ابعاد مختلف اسطوره به چاپ این کتاب اقدام کرده است و ضمن تشکر از نویسندگی کتاب، از کلیه‌ی همکاران معاونت‌های پژوهشی و انتشارات قدردانی می‌کند.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی

پیشگفتار

بسیاری از پدیده‌های سیاسی براساس پیشینه‌ی تاریخی خویش، موجودیت فعلی خود را توجیه می‌کنند و به خود مشروعیت می‌بخشند. در واقع، تاریخ پشثوانه‌ی اصلی ادعای آنان برای پیشبرد برنامه‌هایشان بوده است.

دستگاه «تاریخ پردازی صهیونی» یکی از فعال‌ترین دستگاه‌هایی است که ضمن پردازش وقایع به نفع صهیونیسم، تحریفات عدیده‌ای را در تاریخ جهان به وجود آورده است. این تحریفات که از آنها به «اسطوره‌ها یا افسانه‌های سازنده‌ی صهیونیسم» تعبیر می‌شود، اندیشه و فرهنگ سیاسی یهودیت جدید را شکل می‌دهد.

مهم‌ترین این اسطوره‌ها که عمدتاً با پیدایش صهیونیسم سیاسی و صهیونیسم فرهنگی به طور خاص در قرن بیستم تبلیغ و ترویج گردیده، عبارتند از:

۱. یهودیان، مردم برگزیده‌ی خدا هستند.
۲. فلسطین، سرزمین موعود است که خداوند آن را فقط به یهودیان وعده داده است. (علی رغم این واقعیت که فلسطین محل تولد حضرت مسیح علیه السلام است).
۳. گستره‌ی سرزمین موعود یهودیان، از نیل تا فرات است.

۴. یهودیان دو هزار سال آواره بودند تا اینکه اسرائیل در سال ۱۹۴۸ تأسیس شد.

۵. با تأسیس اسرائیل در ۱۹۴۸، پیشگویی کتاب مقدس به تحقق پیوست.

۶. عربها دو هزار سال است که از یهودیان متنفرند. (با وجود این واقعیت که خود اعراب شامل مسلمانان، مسیحیان و یهودیان است).
۷. زمانی که صهیونیست‌ها دولت اسرائیل را در فلسطین تأسیس کردند، این سرزمین خالی از سکنه‌ی بومی بوده است.

۸. یهودیان قبل از تأسیس اسرائیل در سال ۱۹۴۸، اجازه نداشتند، اعمال مذهبی خود را انجام دهند.

۹. اسرائیل یک کشور دموکراتیک و صلح طلب است. (اگرچه جنگ‌های متعددی علیه اعراب به راه انداخته و افراد بسیاری را به قتل رسانده است. مسیحیان و مسلمانان عرب بومی را از سرزمین مادری و تاریخی خود، یعنی فلسطین بیرون کرده و اموال و دارایی آنها را طی ۵۵ سال گذشته به غارت برده است).

۱۰. حزب نازی آلمان هیتلری، در طول جنگ جهانی دوم اقدام به کشتار و قتل عام ۶ میلیون یهودی از طریق اتاق‌های گاز کرده و هولوکاست را پدید آورده است.^۱

۱. Sindi, Mohammad; *The Holocaust Is a Typical Zionist Myth*; Alwatan, vol. ۸, Issue ۲۵۲, ۱۹۹۹

صهیونیست‌ها در نیم قرن گذشته، با تبلیغ و ترویج این افسانه‌ها به دنبال تحقق اهداف قومی و کسب منافع مادی خود بوده‌اند که در این میان افسانه‌ی هولوکاست جایگاه ویژه‌ای داشته است.

تلاش‌ها برای قبولاندن واقعه‌ی هولوکاست در حدی بوده است که افکار عمومی غرب، حداقل یکی از نه افسانه‌ی اول را باور ندارد، اما ادعای آخر صهیونیست‌ها را که در زبان عبری به «شوآه» معروف است بدون هیچ چالشی، به عنوان یک «حقیقت تاریخی» می‌پذیرد.

به نظر می‌رسد علت این باورپذیری، معرفی هولوکاست به عنوان یکی از مظاهر مظلومیت یهودیان باشد که همواره در قالب‌ها و زمان‌های مختلف به رخ جهانیان کشیده شده است.

علت دیگر، اسطوره‌ای و نمادین جلوه‌دادن این واقعه است. اسطوره، باورهای ذهنی و آرمانی شده‌ی انسان‌ها براساس جهان‌بینی‌های گوناگون است.^۱ و متضمن علائق و باورهای عاطفی شدید به «شبه واقعیت‌ها» است که در اسطوره، اموری حقیقی محسوب می‌شوند.^۲ ترسیم هولوکاست به شکل اسطوره‌ای، در واقع توصیفی نمادین از رنج و اذیت و آزار یهودیان توسط حزب نازی است که بر شبه واقعیت‌ها و یا واقعیت‌های ساختگی (= تحریفات) استوار است. به عبارت دقیق‌تر،

۱. فکرمی، *اسطوره شناسی سیاسی*، انتشارات فردوس، ۱۳۷۸، ص ۸

۲. دیوید بیدنی، *اسطوره، نمادگرایی و حقیقت*، ترجمه‌ی بهار مختاریان، فصل نامه ارغنون،

شماره ۴، زمستان ۱۳۷۳، ص ۱۷۶

احساس رنجی است که به تصور تبدیل شده است، به همین دلیل برای افکار عمومی غرب باورپذیر جلوه می‌کند.

نکته‌ی دیگر در مورد هولوکاست، ایجاد پیوند میان این واقعه به عنوان اسطوره با حوزه سیاسی است. هرچه نظام سیاسی از اقتدار بیشتری برخوردار باشد، نظام‌های نمادین و اسطوره‌ای نیز جلوه‌ی بیشتری دارند. واقعه‌ی هولوکاست نیز تا زمان شکل‌گیری دولت اسرائیل در ۱۹۴۸، از طریق ابزارهای رسانه‌ای و فعالیت سازمان‌های یهودی در حد بهره‌برداری‌های سیاسی مطرح بوده و تا پیش از سال ۱۹۶۷، کمتر از آن به عنوان اسطوره یاد می‌شده است، اما پس از قدرت‌یابی اسرائیل در جنگ با اعراب از سال ۱۹۶۷، جایگاه اسطوره‌ای یافت^۱ و از این جایگاه بهتر توانست به تقویت نظام سیاسی اسرائیل کمک نماید.

درواقع می‌توان گفت، هولوکاست در جایگاه یک رویداد تاریخی تحریف شده، به تحقق اصلی‌ترین ایدئولوژی صهیونیسم (بازگشت به فلسطین) کمک کرده است. و در جایگاه اسطوره‌ای مبتنی بر شبه واقعیت‌ها، نقش تثبیت و استمرار دولت صهیونیستی و تقویت جایگاه یهودیان در جهان را داشته است.

در پژوهش حاضر نگارنده تلاش کرده تا با نگرشی علمی - تحقیقی و براساس منابع موجود، زوایا و ابعاد گوناگون این اسطوره را مورد بررسی موشکافانه قرار داده و ضمن تبیین ابعاد تاریخی، فرهنگی و

۱. د. ک. به: نورمن ج. فینکلشتاین، صنعت یهودی سوزی، ترجمه‌ی سوسن سلیمزاده، ناشر

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۸۱، ص ۳۱

مذهبی اسطوره، به دستاوردهای سیاسی - اقتصادی که اسطوره برای اسرائیل پردازد.

www.ketab.ir